

O'QUVCHILARNI KASBGA YO'NALTIRISHDAGI QIYINCHILIKLAR

Bobomurodova Nilufar

Navoiy viloyati Xatirchi tumani

22- umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Kasb tanlash insonning butun hayot yo'lini belgilaydigan hal qiluvchi daqiqalardan biridir. Hayotda hamma narsa o'zaro bog'liq bo'lganligi sababli, kasbni to'g'ri tanlash hayotning barcha boshqa sohalariga ta'sir qiladi. Noto'g'ri tanlangan kasbning salbiy oqibatlari ham shaxsga, ham butun jamiyatga ta'sir qiladi.

Kasbga yo'naltirish - bu shaxsga kasbiy o'zini o'zi belgilashda, ya'ni insonning individual xususiyatlariga, moyilligi va qobiliyatiga eng mos keladigan kasbni, insonning ehtiyojlari va imkoniyatlariga javob beradigan kasbni tanlashda yordam berishdir. F.Parson haqli ravishda kasbga yo'naltirish nazariyasining otasi hisoblanadi. 1909 yilda u quyidagi fikrlarni ishlab chiqdi:

- har bir shaxs o'zining individual fazilatlariga ko'ra, birinchi navbatda, kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan qobiliyatlariga ko'ra, bitta kasbga eng maqbul tarzda mos keladi;

- kasbiy muvaffaqiyat va kasbdan qoniqish shaxsning individual fazilatlarini va kasb talablari o'rtasidagi muvofiqlik darajasi bilan belgilanadi;

Kasbiy tanlov - bu ongli va oqilona jarayon bo'lib, unda shaxsning o'zi yoki professional maslahatchi individual psixologik fazilatlarini belgilaydi va ularni turli kasblar talablari bilan bog'laydi.

Shunday qilib, uning nazariyasi uchta omilga asoslanadi:

- shaxsning individual qobiliyatlari va xususiyatlari, imkoniyatlari, malakalari, qiziqishlari;

- kasbning xususiyatlari, uning shaxsga qo'yadigan talablari;

- 1 va 2 omillarning to'g'ri kombinatsiyasi.

Kasbga yo'naltirish ishlarini olib borishda shaxsning yosh xususiyatlarini hisobga olish juda muhimdir. Insonda kasb tanlash va malaka oshirish davri 14 yoshdan 25 yoshgacha bo'lgan davrga to'g'ri keladi va u o'zining kasbiy imkoniyatlariga e'tibor qaratgan holda faoliyatning turli sohalarida o'zini sinab ko'rishi bilan ajralib turadi.

Haqiqiy hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, yosh odam uchun eng qiyini umumiy ta'lim maktabidan kasbiy ishga o'tishdir, bu faqat o'smirlik davriga to'g'ri keladi - inson kasbiy yo'lni tanlash to'g'risida fundamental qaror qabul qiladigan vaqt.

Kasb tanlash tasodifiy omillarga bog'liq holda o'z-o'zidan sodir bo'lishi mumkin emas. U shunday qurilishi kerakki, kasb tanlash imkoniyatlari jamiyat ehtiyojlariga mos keladi va mos keladi. Hozirgi bosqichda kasb tanlash ikki tomonning o'zaro ta'siri sifatida ko'rib chiqilishi mumkin: insonning jismoniy rivojlanishi, qiziqishlari, moyilligi, xarakteri, temperamenti va ixtisosligida namoyon bo'ladigan individual

xususiyatlariga ega. To'g'ri tanlov bilan, bu insonning individual xususiyatlari va kasb talablariga mos kelishi kerak.

Maktabning kasbiy yo'nalishi - bu kasbiy kasbni aniqlash va shakllantirish, alohida qiziqishlar, qobiliyatlar, muvofiqlik va faoliyat yoki kasb tanlashga ta'sir qiluvchi boshqa omillarni aniqlashga qaratilgan o'zaro bog'liq psixologik, pedagogik, ijtimoiy va tibbiy faoliyatning o'ziga xos majmui.

Kasb-hunarga yo'naltirish tizimida kasbiy maslahat muhim o'rin tutadi. O'qituvchi professional maslahatchi sifatida, birinchi navbatda, maktab o'quvchilariga mehnat yo'lini tanlashda psixologik jihatdan asosli maslahatlar berishi kerak. Bu shuni anglatadiki, ma'lum bir psixologik-pedagogik vazifani hal qilish kerak va u quyidagilar:

- o'quvchiga kasblar olamiga, kasbiy ta'lim muassasalari tizimiga, kasbiy muhim shaxsiy fazilatlar tizimiga (moyillar, qobiliyatlar, salomatlik holatining xususiyatlari) umumiy yo'nalish berish;

- o'quvchiga mamlakat, viloyat, tuman, shaharning kadrlarga bo'lgan ehtiyoji tuzilishi haqida aniq bilim berish;

- o'quvchiga ushbu bilimlarni o'zaro bog'lashda yordam berish, ya'ni shaxsiy fazilatlariga mos keladigan va shu bilan birga xalq xo'jaligi uchun zarur bo'lgan kelajakdagi faoliyat turini tanlash;

- o'quvchiga eng munosib kasbiy ta'lim muassasasini (kurslar, kasb-hunar maktablari, institutlar, universitetlar) tanlash bo'yicha ongli, mustaqil qaror qabul qilishga yordam berish.

O'qituvchining kasbiy maslahat faoliyati o'quvchining hayot yo'lini ongli ravishda tanlashini psixologik-pedagogik jihatdan ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bu muhim va mas'uliyatli vazifani har bir yosh hal qilishi zarur. Kasb-hunarga yo'naltirish muammosini hal qilish, kasb tanlashda yo'l qo'yilgan xatolar ularni yaratuvchilar va butun jamiyat uchun jiddiy oqibatlariga olib kelishi bilan yanada murakkablashadi.

Platon shunday deb yozgan edi: "Odamlar bir-biriga juda o'xshash bo'lmagan holda tug'iladilar, ularning tabiati va u yoki bu biznes uchun qobiliyatlari ham boshqacha. Shuning uchun, agar siz o'zingizning tabiiy mayllaringiz bo'yicha bir turdagi ishni qilsangiz, hamma narsani ko'p miqdorda, yaxshiroq va osonroq qilishingiz mumkin.

Psixologiya kasbni to'g'ri tanlashning uchta asosiy omilini aniqlaydi:

1. Shaxsni, qobiliyatlaringizni, qiziqishlaringizni, moyilliklaringizni, imkoniyatlaringizni, istaklaringizni va cheklovlaringizni to'g'ri baholash;

2. Tanlangan kasb joylashgan sohada dastlabki bilim va ko'nikmalarning mavjudligi;

3. O'z-o'zini baholash natijalarini muayyan kasblar qo'yadigan talablarni bilish bilan ehtiyotkorlik bilan bog'lash qobiliyati.

To'g'ri kasbga yo'naltirish inson rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Maktabda kasbga yo'naltirishning ikkinchi muhim nuqtasi - bu boshqalar nima qilayotganidan xabardor bo'lishdir. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, maktab o'quvchilari,

o'smirlar va yoshlarning kasb tanlashda eng ko'p uchraydigan qiyinchiliklari va xatolari:

- Noto'g'ri ma'lumot manbalaridan olingan ma'lumotlarga asoslanib tanlash bo'yicha ko'rsatmalar;
- Muayyan faoliyat sohasi bo'yicha olingan ma'lumotlarni noto'g'ri tahlil qilish va tizimlashtirish;
- Shaxsning ayrim individual psixologik xususiyatlarini ortiqcha baholash yoki kam baholash, o'zini noto'g'ri baholash;
- O'z qobiliyatlarini noto'g'ri baholash, ularning axloqiy fazilatlarini almashtirish;
- Tanlangan kasbni egallash imkoniyatlari haqida noto'g'ri tushuncha;
- Emotsional komponentni kasbiy yo'naltirish, o'smir va maktab o'quvchisi uchun obro'li odamlar tomonidan bosim;
- Stereotiplarning mavjudligi;
- Qo'shimcha ma'lumot olgandan keyin noto'g'ri qarorni o'z vaqtida o'zgartira olmaslik;
- Muayyan kasb vakilining muayyan shaxsiy fazilatlariga xayrixohlik, ulug'lash, shaxsga bo'lgan shaxsiy munosabatini kasbga o'tkazishga taqlid qilish asosida maktab o'quvchisini kasbga yo'naltirish.
- O'smirlarning xulq-atvori va shakllanishining turli muammolari.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, umumta'lim maktabi o'quvchilari uchun to'g'ri kasb tanlash vazifasi birinchi o'ringa qo'yiladi. Buni amalga oshirish oson emas, shuning uchun o'quvchining kasbiy tanlovi yo'lida turli qiyinchiliklar, xatolar mavjud bo'lib, ularni erta yoshdan kasblar olamini o'rganish va kasbga yo'naltirish uchun turli testlardan o'tish orqali bartaraf etish kerak